Віталій Абліцов

Нобелівська премія і вітчизняні інтелектуали

м. Київ

Стаття грунтується на використанні різних інформаційних ресурсів, насамперед англомовних веб-сайтів Фундації А. Нобеля (Official web site of the Nobel Foundation). Стокгольмські та інші перводжерела, зокрема, допомогли відновісти на багато питань, що обговорювались як у середовищі дослідників, так і читацьких аудиторіях. Наприклад, літературознавці змогли нарешті відкрити документальну основу причин невдалого номінування на літературну премію А. Нобеля Івана Франка.

Власне, говорити про претензії на найпрестижнішу (і головне — найавторитетнішу!) світову відзнаку значною мірою означає вести мову про наше прагнення якомога інтенсивніше інтегруватися до світового культурного простору. І насамперед — не лише декларувати це природне бажання, а по-справжньому діяти, щоб його реалізувати. Тим більше що в розвитку подій, пов'язаних із виникненням та утвердженням української нобелістики, відображаються актуальні проблеми нинішнього стану вітчизняної еліти,

її стосунків із суспільством, державною владою, міжнародною спільнотою.

І, очевидно, найактуальніша причина нашого сьогоднішнього зацікавлення Нобелем та його благодійницькою ініціативою: українське суспільство нагально потребує моральних авторитетів. Ностальгія за високим давно перейшла всі критичні межі очікування й сподівання...

А логіка — річ сувора: немає лідера нації, немає духовної столиці держави й врешті-решт немає народу.

Така наша парадоксальна реальність — наслідок дисгармонії перших десятиліть державного будівництва, що центр української нобелістики сформувався не в столиці, а Тернополі. Хоча, з іншого боку, це природно, адже Тернопіль разом з Івано-Франківськом, колишнім Станіславом, як центр австрійської культури у XVIII — XIX століттях в Україні, ближчі європейській цивілізації, ніж, скажімо, Слобожанщина чи Придніпров'я з Приазов'ям. Ще одне підтвердження закономірності винятку і в тому, що і в Києві, і в областях тепер видаються дослідження на дану тему (назвемо насамперед енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії. 1901 — 2001», книгу Олександра Левченка «Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна», збірники «Тернопільські Нобелівські читання», ґрунтовні публікації дослідників М. Сулими та М. Довбенка).

Про що це говорить?

Що кількість переростає в якість?

Очевидно.

У всякому разі в цьому переконує та обставина, що більшість авторів-нобілефілів нарешті почали працювати у першу чергу з документами — першоджерелами інформаційного освоєння архіважливої теми, якою є українська нобелістика. Досі в значній частині публікацій яскраво відображалось наше надмірне захоплення спробами й претензіями стати в шеренгу удостоєних

всесвітньо відомої премії. Здається, сьогодні остаточно стало зрозумілим, що звернутись до Нобелівського комітету (подати заявку, надіслати колективного листа тощо) з пропозицією розглянути досягнення того чи іншого видатного інтелектуала означає всього лише зробити перший крок до мети, що аж ніяк не гарантує успішний прихід до урочистого фінішу.

Крім надмірної емоційності та суб'єктивності, що притаманні чималій кількості досліджень та популярних публікацій, додаткових труднощів для об'єктивної оцінки нашого місця в Нобелівському руху додає й діюча умова засновника премії А. Нобеля: відкривати документи щодо рішень Нобелівського комітету не раніше, як через півстоліття.

Тому сьогодні маємо змогу конкретно говорити лише про претендентів, які висувалися в період з 1901 по 1955 роки включно. І якщо, наприклад, кандидатури Василя Стуса чи Олеся Гончара могли розглядатися як претенденти на премію Нобеля, то документи про це будуть відкриті лише відповідно після 2035 року.

Але якщо й вважається офіційно, що відновлена 1991 року держава Україна не має свого нобеліанта, то це зовсім не означає, що ми стояли й стоїмо осторонь процесу виявлення перших з перших серед інтелектуалів світу.

Сьогодні можемо з повним правом, на наш погляд, говорити про вісім лауреатів Нобелівської премії, котрі народилися на українських етнічних територіях і про близько 20 лауреатів, котрі мають до України пряме відношення (дослідження продовжуються й можливі доповнення цього списку).

Останнє твердження потребує певних коментарів.

Який зміст ми вкладаємо у розмову про нашу причетність до Нобелівських премій? Очевидно, йдеться про прагнення зрозуміти насамперед український внесок у цивілізований поступ людства.

До речі, цей процес не є національно унікальним. Сьогодні в нього активно включилася, очевидно, більшість європейських

країн і культурно-автономних регіонів. У всякому разі в цьому переконує масова кількість сайтів у інтернеті на цю тему.

Навіть побіжний аналіз наявного матеріалу свідчить про ту ж емоційність, яка притаманна й багатьом із нас.

Наприклад, росіяни зараховують до «своїх» лауреатів всіх, хто походить з територій, які хоча б колись в історії входили до складу Російської імперії та СРСР. Тобто у російський список віднесені поляки, навіть фіни, не говоримо вже про українців, білорусів та інших колишніх радянських громадян. І в цьому є якийсь смисл: у всякому разі замість реальних близько 10-х нобелівських лауреатів, Російська Федерація вважає «своїми» близько 40.

Складно знайти консенсус у цьому питанні. Але можливо, якщо вважати лідерів світового інтелектуального руху острівками єднання й взаєморозуміння між народами.

Якщо нобелівські лауреати не українці за походженням, але народжені на українських етнічних землях, що в той час входили до складу Австро-Угорщини, Росії, Польщі чи Чехословаччини, пізніше стали громадянами США, Ізраїлю та Франції, хіба вони не об'єднують названі країни та держави — їхніх юридичних спадкоємців?

Об'єднують духовно, що, можливо, є міцнішим зв'язком, ніж єднання політичне.

Вимушений жити не на батьківщині Данте Аліг'єрі вважав, що сонце й небо він бачить такими ж, як і в рідному краї.

Роальд Гофман: «Україна — обітована земля мого серця»

Першим Нобелівським лауреатом, вихідцем з України, став 1908 року Ілля Мечников (Metchnikoff), який народився 1845 р. в селі Іванівка на Харківщині. Разом з німецьким фармакологом й

імунологом П. Ерліхом премія громадянину Французької Республіки І. Мечникову присуджена «за праці з імунітету».

1944 р. виходець з галицького містечка Романів, що на Перемишлянщині (тепер Польща), Ісидор Айзек Рабі (Rabi) (громадянин США) став нашим другим лауреатом премії Нобеля «за резонансний метод вимірювання магнітних властивостей атомних ядер».

1952 р. третім вихідцем з України, удостоєним Нобелівської відзнаки, став народжений 1888 р. в селі Нова Прилука Вінницької області Зельман Абрахам Ваксман (Waksman). Вчений, громадянин США, нагороджений «за відкриття стрептоміцину, першого антибіотика, ефективного для лікування туберкульозу».

Поки що єдиним письменником-лауреатом (четвертий за загальним українським списком), котрий народився в Україні, став Агнон (Agnon) (Шмуель Йосеф Халеві Чачкес). Його батьківщина — місто Бучач Тернопільської області, де майбутній прозаїк побачив світ 1888 р. Нобелівський комітет відзначив Агнона разом з німецькою поетесою Неллі Закс «за глибоко оригінальну й майстерну прозу за мотивами життя єврейського народу».

Економіст Саймон Кузнець (Kuznets), народжений у Харкові 1901 р. «За емпіричне обґрунтування тлумачення економічного зростання» став Нобелівським лауреатом 1971 р. (п'ятий український за походженням представник у плеяді геніїв).

Нині білоруський Брест-Литовський (давнє етнічно українське Берестя) — батьківщина Нобелівського лауреата 1978 р. Менахема Бегіна (Begin), котрий народився 1913 р. (премія разом з президентом Єгипту Анвар-аль-Садатом за заслуги у справі миру на Близькому Сході).

Послідовно декларував своє українське походження Роалд Гофман (Hoffmann), народжений 1937 р. в Золочеві на Львівщині, нагороджений разом з японцем Кеніті Фукуї Нобелівською премією 1981 р. «за розробку теорії протікання хімічних реакцій, створену ними незалежно один від одного».

І восьмим у нашому списку стоїть французький фізик Жорж Шарпак (Charpak) — виходець з Волині (народився у Дубровиці на Рівненщині 1924 р.). 1992 р. йому присуджена Нобелівська відзнака «за винахід та вдосконалення детекторів частинок, особливо багатопровідної пропорційної камери».

Оскільки ми розглядаємо український Нобелівський список найперше з позицій взаєморозуміння між народами, то є підстави коротко зупинитися на його розширеному варіанті. Маємо на увазі лауреатів, які народилися в родинах, котрі походять з України.

Поет Борис Пастернак (Нобелівська премія з літератури 1958 р.) — син одеситів. У творчому доробку його батька, видатного живописця Леоніда Пастернака, є твори, присвячені Тарасові Шевченку. Син пішов далі батька: Борис Пастернак залишив по собі чудові переклади поезій та поем не лише Тараса Шевченка, але й Івана Франка, Павла Тичини, Максима Рильського.

Лауреат 2000 р. з фізіології та медицини Ерік Кендел (США) народився у Відні, але його мати походить з Коломиї, а батько з Олеськового, що поряд зі Львовом. Життєві мандри Кенделів з континенту на континент були вимушені — родина втікала від переслідування нацистами.

Сол Беллоу (Соломон Білоус) — Нобелівський лауреат з літератури 1976 р. є яскравим незаперечним представником єврейсько-американської прози. Але хто спростує припущення, що талант метра живлять джерела й одесько-єврейського гумору — іронії з терпким сумом, яку перенесли за океан його українські предки?

Або, скажіть, як обійти таке свідчення із однієї з найавторитетніших енциклопедій світу «Британіки»: «Мої батьки Чарльз Броварник і Перл Горінштейн народилися в Житомирі, звідки емігрували до Лондону 1908 р. ...»? Так починає свою автобіографію Нобелівський лауреат з хімії 1979 р. Герберт Браун (США).

На наше, можливо, емоційне переконання, досліджувати нобеліану чи історію іншої престижної міжнародної премії,

означає, насамперед, пізнавати масштабні спроби народів світу брати участь в інтелектуальному змаганні.

У результаті нашої неучасті в тих намаганнях чи експериментах з близько 800 нагород майже три десятки волею долі чи історичних обставин одержали громадяни не держави Україна, а США, Ізраїлю та Франції (українські території губерніями входили до складу Російської імперії, були провінціями західних сусідів, а пізніше ми існували всього лише як адміністративно-політичні регіони СРСР, задекларована наступниця якого Російська Федерація після 1991 р. віднесла до «своїх» досягнення Нобелівських лауреатів, які не тільки народилися в Україні, але й пов'язані з нею родинними та іншими зв'язками. Крім лауреатів, українців за народженням, уже згадуваних Б. Пастернака, Е. Кендела, С. Беллоу, Г. Брауна, назвемо Петра Капицю — нащадка давнього шляхетського українського роду Стебницьких; Мілтона Фрідмана, батьки якого є вихідцями із Закарпаття; Льва Ландау, котрий як вчений сформувався у харківський період свого життя; Іцхака Рабина, батько якого за походженням киянин. Список можна продовжувати, адже своє українське коріння ніколи не заперечували Михайло Шолохов, Михайло Горбачов, навіть Олександр Солженіцин.

Очевидно, ми не повинні влаштовувати публічні дискусії щодо «нещасливої» долі по відношенню до високих нагород Нобеля, як це роблять наші сусіди: «Как видим, по числу подсчитанных таким путем наград, огромная Россия с ее человеческим потенциалом, делит 8 — 10 места с Австрией и Японией, сумев оторваться от крошечной Дании лишь в последний год XX столетия благодаря Нобелевской премии по физике, которой 10 октября 2000 года был удостоен академик Жорес Алферов. Впереди — тоже не выдающиеся по размеру территории и численности населения — Голландия и Швейцария. И уж с совсем беспросветным отставанием приходится столкнуться при желании сравнить девять российских наград с числом заработанных за то же время учеными

Соединенных Штатов, Великобритании, Германии. В первом случае их больше, чем у России, в 18 раз, во втором — в 6,6 и в третьем — в 6,3 раза».

Для кращого розуміння вищесказаного нагадаємо, що США мають зараз близько 170 Нобелівських відзнак, Великобританія й Німеччина — кожна приблизно по 60, Франція та Швеція — приблизно по 20.

Російська Федерація та Україна нині знаходяться фактично на одному рівні за кількістю лауреатів відзнаки Нобеля, адже, погодьтесь, є якась, насамперед юридична, логіка в претензіях росіян на народжених в Україні на території колишньої північної імперії І. Мечникова, З. Ваксмана та С. Кузнеця. Але як «привласнювати» Марію Склодовську-Кюрі — полячку, яка зробила свої наукові відкриття у Франції? Така ж саме ситуація з Генріком Сенкевичем, не говоримо вже про громадян Фінляндії.

На жаль, ці абзаци викликані настроєм відповідних цитованих вище публікацій. Повторюся, розмова про Нобелівських лауреатів повинна вестися насамперед з метою налагодження взаємовигідного співробітництва у міжнародному науковому співтоваристві, врешті — утвердженню світового культу знань.

Крізь призму фактів і об'єктивних даних

Очевидно, немає сенсу оприлюднювати відомий складений ентузіастами список українських ймовірних претендентів на премію Нобеля, оскільки ця тема занадто емоційно сприймається в колах національної еліти.

Через ці причини вестимемо мову насамперед про незаперечні авторитети й визнані документи.

26 листопада 1915 р. доктор філософії Йосип Застирець надіслав з Відня до Нобелівського комітету листа, яким запропонував

кандидатуру письменника Івана Франка (обидва були підданими Австро— Угорщини) на високу відзнаку.

Ретельний дослідник української нобеліани Олександр Левченко зазначає, що цей лист зберігається в архіві Шведської академії під №19 за 1915 р.

Акцент в листі Й. Застирця ставиться на заслугах І. Франка, на наш погляд, у першу чергу не літературознавчий чи культурознавчий, а політичний.

Кандидатуру І. Франка підтримав шведський історик Г. Гярне (Упсальський університет).

А тепер віддамо належне формальним речам.

Є чітко розписана почерговість проходження документів у Нобелівському комітеті. У вересні — прийом пропозицій. У лютому (вже наступного року) — кінець прийому заявок. У квітні—травні — відбір кандидатів. Червень—серпень — вивчення доробку кандидатів. Вересень—жовтень — засідання членів комітету й визначення переможців.

Лист Й. Застирця датований 26 листопада 1915 р. Отже, того ж року пропозиція щодо І. Франка не могла розглядатися через запізнення. Наступного, 1916 р., кандидатура видатного українця теж не розглядалася, бо 28 травня він пішов з життя. Згідно «Статутів установ Нобеля» померлий кандидат вибуває зі списку претендентів.

В історії Нобелівських премій були випадки, коли нагороду присуджували посмертно. На І. Франка це виключення не поширилось.

Зауважимо, що у визначенні критеріїв А. Нобеля щодо премії з літератури наголошується на «ідеалістичному напрямку» творчості кандидата (чи «що відбиває людські ідеали»), що трактується по-різному, наприклад, як «можливо, пов'язане з творами гуманістичного і конструктивного характеру, котрі... розглядаються як вклад у прогрес всього людства».

Премією з літератури Шведська академія нагороджує автора,

чиї твори опубліковані й здобули широке визнання серед читачів та дістали високу оцінку експертів. Суддями (чи експертами) виступають інтелектуали світового рівня (зокрема, лауреати Нобелівської премії).

Й. Застирець був, як він підписався під поданням на премію А. Нобеля, гімназійним професором, доктором філософії, керівником учительського закладу.

1915 р. лауреатом став французький прозаїк Ромен Роллан, 1916 — шведський письменник Карл Густав Вернер Гейденстам. Кандидатуру останнього Нобелівському комітету рекомендував Нобелівський лауреат 1912 р. Г. Гауптман.

А тепер найдразливіше запитання: з яких міркувань, окрім романтичних, ми ось уже протягом десятків років мусуємо інформацію про висування Івана Франка (і не лише його) на Нобелівську премію? (Спеціально наголошуємо на вжитому вище слові «найдразливіше», бо далі аналізуватимемо «висунення» на престижну премію іншого поета — Василя Стуса).

Відповіді давати не будемо, хай кожний знайде її сам.

Проте додамо, що на офіційному сайті Нобелівського комітету будь-яка інформація про І. Франка та його претензії на премію відсутня (будемо раді, якщо це не так, але пошук відкритої інформації на різномовних сайтах досі не приніс нам позитивного результату. Про те, яку інформацію Нобелівський комітет поширює, зокрема, щодо України, йдеться далі).

До речі, відсутня відкрита інформація (в період від 1901 до 1955 р.) й щодо інших можливих кандидатів на відзнаку Нобеля: Володимира Винниченка, Тодося Осьмачки та Уласа Самчука. Останнього пропонували до розгляду 1980 р., отже інформація про це ще закрита. Що ж до В. Винниченка та самовисуванця Т. Осьмачки (це не передбачено статутом премії, отже й не могло розглядатися), то швидше всього все зупинилося на початковому етапі: звернення зареєстрували і все. Як і щодо І. Франка.

«Хлюпни нам, море, свіжі лави»

Ці рядки Павла Тичини з циклу «В космічному оркестрі» (1921) можна продовжити: «О земле, велетнів роди!»

Ностальгія за велетнями духу та інтелекту (логічно додати: й політики та державної діяльності) захоплює вже й наші молоді покоління. Так думається, коли знайомишся з дослідженнями, зміст яких визначили актуальні питання вітчизняної нобелістики. Вахтанг Кіпіані поширив в інтернеті («Українська правда» від 22.07. 2006) розвідку «Стус і Нобель. Демістифікація міфу».

Автор зосередився на ретельному аналізі документів, публікацій та версій, пов'язаних з темою «Василь Стус і Нобелівська премія».

Найпереконливішим аргументом щодо ймовірності висування на відзнаку є твердження прихильників В. Стуса про підтримку кандидатури поета Нобелівським лауреатом Генріхом Бьоллем (Німеччина). Деякі досить солідні періодичні видання навіть інформували своїх читачів про те, що престижна нагорода вже була присуджена В. Стусу, але смерть поета все змінила.

Документального оприлюднення вищесказаного немає.

Так, Генріх Бьолль звертався до керівництва СРСР із закликом про гуманне ставлення до політичного в'язня, але він нічого не говорив про поета В. Стуса — претендента на премію.

Фактом є створення в Торонто наприкінці 1984 р. «Міжнародного комітету для осягнення літературної нагороди Нобеля Василеві Стусові в 1986 році», до якого увійшли інтелектуали — представники української діаспори та міжнародної громадськості. Конкретною метою комітету було видання перекладів творів В. Стуса англійською мовою та популяризація його імені у світі.

Діяльність ініціаторів зупинила звістка про смерть В. Стуса.

Іншими словами, перед нами фактично той же приклад, що маємо з І. Франком.

На висновок, що витікає з обох ситуацій, не може не впливати загальна українська суспільно-політична ситуація. Поки ми не

матимемо, зокрема, повнокровного літературного процесу з виходом його лідерів у іншомовні світи, нам нічого сподіватися на міжнародне визнання.

В Україні змінюють одна одну влади, але постійним залишається критичне становище, наприклад, в книговидавничій справі, як і в цілому в культурно-освітній галузі. Стагнаційне існування гуманітарної сфери держави триває на тлі інтенсивної русифікації всього українського життя, започаткованої ще московським царатом, що нині сягло межі загрози для національної безпеки й нашого незалежного майбутнього.

Україна досі відсутня в європейському та світовому інформаційному просторі, а посереднього рівня епізодичні англомовні публікації a la Mykola Ryabchuk нічого не вирішують.

Для прикладу оприлюднюємо «список Рябчука», котрим репрезентується сучасна українська література у світі: попереду сам автор списку, потім його дружина Наталка Білоцерківець, далі Андрій Бондар, Галина Крук, Олег Лишега, Василь Махно, Сергій Жадан... Очевидно, кожний із названих авторів текстів, як тепер прийнято говорити, є цікавим і оригінальним. Але, на наш погляд, є сенс вести мову поки що лише про Юрія Андруховича, твори якого активно перекладаються у світі й який своєю конкретною присутністю у Європі (живе там, бере участь у громадських та культурно-політичних заходах) здатен претендувати на міжнародне визнання.

Є всі підстави бачити поряд із Ю. Андруховичем поета Василя Голобородька, котрий не потрапив до «списку Рябчука». Так, поет не живе в столиці, але його твори перекладені сьогодні на англійську, французьку, португальську, польську, сербську та інші мови. Його книжки активно видаються у світі. Іншими словами, Василь Голобородько давно знаходиться в центрі духовної, культурної, інтелектуальної України.

Вищесказане — окрема думка й не претендує на дискусію.

Приклад М. Рябчука взятий як зразок суб'єктивного сприйняття сучасної української літератури, що у свою чергу є відображенням світоглядних позицій цього літературного критика. Адже як можна обходити увагою творчість, зокрема, Ліни Костенко чи Миколи Вінграновського, яких ніяк не можна звинуватити у відсутності справді незалежної позиції як у творчості, так і в суспільному житті. Безсумнівним є високий художній рівень їхньої поезії.

Але як про це можна судити за відсутності в Україні адекватного нашим культурним потребам рівня літературно-мистецької критики та відповідної періодики? Література практично витіснена з національного інформаційного простору.

Український письменник сьогодні загнаний у вежу не з слонової кістки, а вежу, стіни якої виплетені з байдужості, бескультурності та егоїстичного політичного протистояння.

Отже, темою «Нобелівські премії і Україна» сьогодні стурбовані насамперед ентузіасти.

Нобелівський кореспондент Яків Новиков, проігнорований вітчизняними енциклопедистами, та наші реальні номінанти

Мабуть, це теж симптоматично, що наші, скажемо так, романтичні розмови й дискусії на нобелівські теми, здається, ще ні разу не торкнулися тих, хто співпрацював з Нобелівським комітетом з дня його заснування.

Першим з таких був Яків Новиков, народжений в Одесі (1849 — 21.05. 1912) письменник-соціолог. Публікував свої наукові праці не лише в Росії, але й у США та країнах Європи. Не втратило значення, зокрема, його соціологічно-культурологічне дослідження «Російський народ». Я. Новиков був членом Постійної комісії Міжнародного бюро миру (іншими словами, українським представником у

ції міжнародній організації), прихильником пацифізму. Діяльність Я. Новикова протікала у період, коли наш континент був під впливом ідей, що втілилися у гасла боротьби за Сполучені Штати Європи (сьогодні ми стали свідками реалізації цієї ідеї, натхненником якої був німецький філософ І.-Г. Гердер (1744 — 1803).

Як бачимо, наш співвітчизник був людиною передових поглядів, чутливо реагував на виклики часу.

У період з 1902 по 1912 роки Я. Новиков разом з колегами 10 разів представляв Нобелівському комітету кандидатів на високу відзнаку. Всі (крім одної) його пропозиції мали успіх. Швейцарський журналіст Елі Дюкоммен (1833 — 1906) — один із засновників Міжнародного бюро миру (центр координації пацифістської діяльності в Європі), став Нобелівським лауреатом премії Миру 1902 року. 1905 року Нобелівської премії була удостоєна австрійська письменниця Берта фон Зутнер (1843 — 1914). Вона — авторка роману «Геть зброю», що мав всесвітнє визнання. Нобелівську відзнаку Б. фон Зутнер одержала «за зусилля, що сприяють досягненню миру в Європі». Іншим успішним номінантом Я. Новикова став італійський журналіст Ернесто Теодоро Монета (1833-1918), який 1907 р. був відзначений премією Миру за «особливе значення... виступів у пресі й на мітингах, які сприяли порозумінню між Францією та Італією». Е.Т. Монета — автор фундаментального чотиритомного дослідження «Війни, повстання і мир у XIX столітті», опублікованого в 1903 — 1910 рр.

Номінований Я. Новиковим французький дипломат і борець за мир Поль Д'Естурнель де Констан (1852-1924) одержав Нобелівську премію миру 1909 р. за успішні договори про арбітраж між Францією та її сусідами.

Серед щасливих номінантів Я. Новикова назвемо ще австрійського видавця та журналіста Альфреда Германа Фріда (1864-1921) — Нобелівського лауреата 1911 року, який був відзначений «як найбільш працездатний письменник-пацифіст».

Крім одесита Я. Новикова у висуванні номінантів брали участь киянин С. Сірчинський — член Державної ради та чернівчанин Ф. Кляйнвехтер — професор політичної економіки.

Виявленими нами документально підтвердженими номінантами на Нобелівську премію Миру з України в період з 1901 по 1955 рр. були Михайло Тишкевич (1857-1930), Максим Ковалевський (1851-1916) та Освальд Бальцер (1858-1933).

Киянин Михайло Тишкевич висувався на престижну відзнаку в 1910, 1911 і 1927 рр. як засновник та президент Київського товариства прихильників миру. Номінаторами його виступили вже згадуваний С. Сірчинський, Андрій Богуцький (член Державної ради) та Герхард Бонкал (член парламенту Франції).

Про М. Тишкевича є інформація у вітчизняних енциклопедичних виданнях.

Народився 7 квітня 1857 р. в селі Андрушівці на Київщині. Походив зі старовинного українського шляхетського роду, граф — володар значних маєтків. Мав мистецьку освіту. Після знайомства з істориком В. Антоновичем захопився українськими справами. Як меценат підтримував студентську молодь. Як політик був прихильником української автономії. Друкував у європейській пресі статті на українські теми. У часи Директорії офіційно представляв УНР при Римському престолі, був головою української делегації на Паризькій мирній конференції та керівником дипломатичної місії УНР у Франції. В останні роки життя відійшов від політичної діяльності й закінчив свої дні у польському містечку Гнєзно (неподалік Познані).

1912 р. члени Російської міжпарламентської групи запропонували Нобелівському комітету розглянути як кандидата на відзнаку професора, члена парламенту М. Ковалевського. Майбутній історик, правознавець та громадсько-політичний діяч народився 2 серпня 1851 р. в Харкові. Навчався у місцевому університеті, викладав у Московському, Стокгольмському, Оксфордському та

Петербурзькому університетах. Вимушений жити за кордоном через переслідування російською владою за демократичні погляди. 1901 р. заснував у Парижі Вищу школу суспільних наук, де історію викладав М. Грушевський. Повернувшись на батьківщину, був депутатом Державної Думи. Брав участь в українському політико-культурному житті, протестував проти переслідування царатом української мови. Видавав журнал «Вестник Европы», редагував енциклопедичне видання «Украинский народ в его прошлом и настоящем».

1926 р. факультет права Львівського університету (ініціатор — професор П. Дабковський) подав до номінації на Нобелівську премію Миру професора місцевого університету Освальда Бальцера. Майбутній професор історії народився 23 січня 1858 р. в Ходорові, навчався у Львівському, Ягеллонському університеті у Кракові та Берлінському університетах. Від 1887 р. і до кінця своїх днів викладав у Львівському університеті.

Отже, на жаль, всі три наші кандидати на престижну міжнародну відзнаку не були удостоєні високої честі потрапити в число нагороджених. Щоб якось підсолодити гірку пігулку невдач вищезгаданих пошукувачів, на закінчення перегорнемо ще кілька відкритих для публіки сторінок Нобелівського архіву. Лауреат Нобелівської відзнаки, наш земляк, харків'янин Ілля Мечников був номінантом на премію 1901, 1902, 1903, 1904 і так далі роках, аж поки 1908 року не одержав високу нагороду. Видатний російський письменник Лев Толстой кількаразово був номінантом від 1901 до 1909 року, але так і не дочекався Нобелівської нагороди. 1901 р. номінантом Нобелівської премії Миру був російський цар Микола II, якого висунули на відзнаку члени австрійської міжпарламентської групи. Ініціатора Гаагської мирної конференції 1899 р. чекала невдача. Двічі: 1945 та 1948 р. на відзнаку Нобеля претендував комуністичний диктатор Йосип Сталін, якого пропонував для розгляду спочатку норвезький міністр іноземних

справ (до речі, член Нобелівського комітету) Х. Кохт, а потім професор Карлового університету Праги Владислав Рігер. Перед Другою світовою війною на Нобелівську премію Миру номінувався Адольф Гітлер. Висував його кандидатуру член шведського парламенту Е. Брандт. Однодумець Адольфа Гітлера Беніто Муссоліні номінувався 1935 року...

Література

1. *«Лауреаты Нобелевской премии». Энциклопедия (в 2-х книгах). Москва, «Прогресс», 1992 (переклад «Nobel prize winners», New York, 1987)*
2. *Сулима М. «Українці і Нобель». «Сучасність», №10, 1992. С. 110-113*
3. *Абрамовиц М. «Саймон Кузнец (1901-1985). «Thesis», 1993, вып.2 (переклад Simon Kuznets (1901-1985). By Moses Abramovits. The Journal of Economic History, March 1986, v.46, no.1, p.241-246)*
4. *Левченко О. «Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна». Тернопіль, «Лілея», 2000*
5. *«Лауреати Нобелівської премії 1901-2001». Енциклопедичний довідник. Київ. 2001*
6. *Московкин В. «Семен Кузнец и его университетское окружение в Харькове». «Бизнес-информ», №7-8, 2002. С. 85-90*
7. *Шендеровський В. «Нехай не згасне світ науки». Київ, «Рада», т.I (2003), т.II (2006)*
8. *XII Тернопільські Нобелівські читання. Тернопіль, «Рада», 2005*
9. *Левченко Ф. «Політичні аспекти Нобелівського руху та його українські реалії». «Наукові праці», 2009, том 110, вип.97, стор. 45-50 (науково-методичний журнал Чорноморського державного університету імені П.Могили)*
10. *Інтернет-ресурси: Nobelprize.org (Official web site of the Nobel Fundation).*